

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCZYŹNIE
W LONDYNIE

ZESZYTY NAUKOWE

SERIA TRZECIA, NR 3, 2015

JOLANTA CHWASTYK-KOWALCZYK

MIROSŁAW MATYJA,

*INTERNOWANIE POLSKIEJ 2. DYWIZJI STRZELCÓW
PIESZYCH W SZWAJCARII W LATACH 1940–1945
NA PODSTAWIE V KONWENCJI HASKIEJ Z 1907 ROKU,*
WYDAWNICTWO POLIGRAF, BRZEZIA ŁĄKA, 2013, 290 S.

W 2013 roku ukazała się drukiem praca doktorska Mirosława Matyi pt. *Internowanie polskiej 2. Dywizji Strzelców Piesznych w Szwajcarii w latach 1940–1945 na podstawie V konwencji haskiej z 1907 roku*, afiliowana przez Zakład Badań nad Emigracją przy Instytucie Kultury Europejskiej Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie. Autor od ponad dwóch dekad mieszka w Szwajcarii, jest politologiem, ekonomistą i historykiem. Doktoryzował się na Wydziale Ekonomiczno-Społecznym Uniwersytetu we Fryburgu oraz na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie. Obecnie pracuje w Radzie Nadzorczej Rynków Finansowych w Szwajcarii oraz jako *visiting professor* na Universidad Autónoma de Guadalajara w Meksyku. Losami polskich żołnierzy internowanych w czasie II wojny światowej w Szwajcarii zainteresował się, gdy pracował w Archiwum Konfederacji Szwajcarskiej w Bernie. Miał dostęp do dokumentów oficerów i żołnierzy z 2. Dywizji Strzelców Piesznych, która była jednostką piechoty Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1939–1940 we Francji, internowaną w latach 1940–1945 w Szwajcarii.

Celem badań Matyi było przedstawienie procesu formowania, walki i internowania w Szwajcarii omawianej formacji wojskowej oraz analiza podstaw prawnych

internowania Polaków w kontekście międzynarodowego prawa humanitarnego. Autor podjął temat prawie dziewiczy, nietypowe bowiem losy dywizji, w porównaniu z innymi jednostkami wojskowymi PSZ na Zachodzie, nie zostały dotąd gruntownie opisane. Badania miały uzasadnić tezę, że

internowanie polskiej 2. Dywizji Strzelców Pieszych w Szwajcarii w latach 1940–1945 nie było zgodne z zasadami międzynarodowego prawa humanitarnego, a szczególnie z V konwencją haską z 1907 roku (s. 16).

Praca została oparta głównie na nieznanych dotąd materiałach archiwalnych oraz wywiadach przeprowadzonych z byłymi żołnierzami PSZ na Zachodzie.

Publikacja ma przejrzystą i logiczną strukturę, na którą składa się wstęp, pięć rozdziałów oraz wnioski końcowe. Rozdział pierwszy pt. *Sformowanie i działania bojowe 2. Dywizji Strzelców Pieszych we Francji w 1940 roku* ukazuje tło historyczne, czyli ewakuację po klęsce wrześniowej władz Rzeczypospolitej do Rumunii, utworzenie rządu polskiego na emigracji, podstawy formalnoprawne sformowania Polskich Sił Zbrojnych we Francji, ich walkę na terenie tego kraju, inwazję niemiecką na Francję, utworzenie, organizację i szkolenie wojskowe 2. DSP oraz walki tej formacji w szeregach armii francuskiej, przekroczenie granicy francusko-szwajcarskiej przez tę dywizję i jej internowanie w Szwajcarii, a także status polityczny.

Rozdział drugi – *Sytuacja polityczno-ekonomiczna Szwajcarii w okresie II wojny światowej oraz podstawy prawne i fazy internowania 2. Dywizji Strzelców Pieszych* – analizuje sytuację polityczną, militarną, kryzys ekonomiczny, politykę imigracyjną Szwajcarii w przededniu internowania żołnierzy francuskich i polskich. Podrozdział zatytułowany *Podstawy prawne internowania obcych wojsk na terytorium Szwajcarii* obejmuje takie kwestie, jak: konwencje międzynarodowe, wewnętrzne uregulowania prawne Konfederacji Szwajcarskiej, struktura organów szwajcarskich odpowiedzialnych za internowanie żołnierzy obcych wojsk, etapy internowania polskich żołnierzy w tym kraju w okresie: czerwiec 1940 – luty 1941, 1941–1945, 1945–1946.

Rozdział trzeci pt. *Działalność 2. Dywizji Strzelców Pieszych w Szwajcarii* podejmuje wątki pracy internowanych na rzecz gospodarki szwajcarskiej (praca dobrowolna, wprowadzenie obowiązku pracy) oraz ich wkładu w gospodarkę szwajcarską, jak również programu kształcenia (obozy uniwersyteckie dla internowanych, Polski Obóz Licealny, nauka na poziomie zawodowym i powszechnym), działalności kulturalnej żołnierzy 2. DSP, a także tajnego szkolenia wojskowego prowadzonego przez Polaków. Autor omówił również kontakty internowanych Polaków z ludnością cywilną, w tym pomoc przez nią niesioną polskim żołnierzom, wprowadzenie zakazu dla obywateli szwajcarskich bezpośrednich prywatnych kontaktów z internowanymi, zasady funkcjonowania ocenzurowanej poczty dla internowanych.



Rozdział czwarty, zatytułowany *Tajna ewakuacja, repatriacja oraz dalsze losy internowanych Polaków*, pokazuje dramatyzm masowych ucieczek i falowo przeprowadzanej przez polskie władze w Londynie nielegalnej ewakuacji internowanych do Francji, skąd żołnierze – już wcieleni do PSZ – mieli być przerzucani do Wielkiej Brytanii. Poznajemy fiasko pomysłu aliantów dotyczącego repatriacji Polaków do Kraju i naciski w tej sprawie po zakończeniu wojny. Autor obnaża stanowisko władz republiki alpejskiej wobec repatriacji Polaków, które zdecydowały w sierpniu 1945 roku o wydaleniu obcych wojsk z terytorium swojego państwa. Od 15 grudnia 1945 roku Polacy stali się w Szwajcarii niechcianymi i kłopotliwymi gośćmi. Matyja przedstawił proces repatriacji ze Szwajcarii internowanych oraz ich dalsze losy po kapitulacji Niemiec, czyli wyjazdy Polaków do Francji, Wielkiej Brytanii, USA, Australii i Kanady. Autor przeprowadził studium przypadków kilku konkretnych osób (Polaków), których działania były reprezentatywne dla klimatu politycznego tamtego czasu, jeśli chodzi o wywieranie zdecydowanych nacisków na opuszczenie Szwajcarii przez Polaków, pomimo zdobycia tam wykształcenia, pracy i zawarcia związku małżeńskiego z obywatelką szwajcarską (która automatycznie traciła obywatelstwo). Uzupełnieniem tej części publikacji jest opis szykan Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Polsce,

które dotyczyły około 2000 oficerów i żołnierzy 2. DSP powracających do Ojczyzny.

Rozdział piąty – *Internowanie 2. Dywizji Strzelców Pieszych w neutralnej Szwajcarii w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego* – wyjaśnia, na czym polega neutralność państwowa, prawo do neutralności, neutralność wieczysta w prawie międzynarodowym, kodyfikacja neutralności, międzynarodowe prawo humanitarne (jego geneza), konwencje haskie (1899, 1907), konwencje genewskie. Zapoznaje czytelnika z prawami i obowiązkami państw neutralnych w okresie konfliktu zbrojnego, wreszcie z prawem do internowania 2. Dywizji Strzelców Pieszych w Szwajcarii. Autor wykazuje nieprawidłowości w egzekwowaniu międzynarodowego prawa humanitarnego w stosunku do 2. DSP, takie jak: zakaz prywatnych kontaktów ludności cywilnej z internowanymi, w tym zawierania małżeństw (tzw. pomarańczowy rozkaz), wprowadzenie cenzury przesyłek pocztowych i rozmów telefonicznych, segregacja Polaków w zamkniętych obozach internowania, obozach pracy, obozach karnych, przeludnienie w miejscach ich przetrzymywania, niesprawiedliwe traktowanie, przekazanie Niemcom broni i wyposażenia 2. DSP, a po zakończeniu wojny – przedwczesne naciski repatriacyjne władz Szwajcarii na internowanych Polaków. Matyja wyraża opinię, że

paradoksem było to, że ustalenia prawa wojskowego i cywilnego były niejednokrotnie przejawem ambicji i antypatii szwajcarskich urzędników, a interpretowane wbrew ustaleniom konstytucyjnym i prawnomiędzynarodowym (s. 161).

Omawia także koszty internowania polskich żołnierzy w kraju Helwetów, które były pokrywane przez samych internowanych, zatrudnionych przy wykonywaniu prac fizycznych na rzecz gospodarki i obronności Szwajcarii.

Zasadniczą konkluzją autora jest stwierdzenie, że żołnierze 2. DSP nie byli traktowani w Szwajcarii zgodnie z zasadami V konwencji haskiej, na której mocy zostali w tym kraju internowani na pięć lat.

Gdy dochodziło do zagrożenia dobrych stosunków Szwajcarii z Rzeszą Niemiecką, zasady V konwencji haskiej były ewidentnie łamane. Podobnie było w przypadku kontaktów internowanych z ludnością cywilną, które z kolei interpretowano jako zagrożenie interesów wewnętrznych republiki alpejskiej, co doprowadziło w konsekwencji do publicznego limitowania tych kontaktów (s. 168).

Autor swoją publikację uzupełnia siedmioma aneksami: 1. *Konwencja haska V (1907) – Konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej*; 2. *Konwencja o traktowaniu jeńców wojennych (III konwencja genewska)*; 3. *Struktura 2. Dywizji Strzelców Pieszych*; 4. *Obsada personalna oficerów 2. DSP internowanych w Szwajcarii*; 5. *Dane liczbowe oficerów i żołnierzy 2. DSP in-*

ternowanych w Szwajcarii; 6. Dane dotyczące wkładu pracy i zdobytego wykształcenia przez internowanych; 7. Pomarańczowy rozkaz, oraz bibliografią. Za poważne uchybienie ciekawego skądinąd opracowania należy uznać brak indeksu osobowego.

Reasumując, wszelkie publikacje naukowe, które niwelują białe plamy naszej historii, są godne odnotowania. Szwajcaria jest szczególnie państwem, które kojarzy się z dużą pomocą udzieloną internowanym Polakom w czasie II wojny światowej, choćby w uzupełnieniu lub zdobyciu wykształcenia. Jednak autor podjął wątki mało znane, oparte na materiałach archiwalnych, dzięki czemu bezcenne. Mirosław Matyja zamierzał, jak napisał we *Wstępie*, pokazać czytelnikowi m.in. tło społeczne opisywanych zjawisk. Myślę, że obraz byłby pełniejszy, gdyby pokusił się o wykorzystanie bogatego zasobu artykułów prasowych z czasopism ukazujących się w Australii, Francji, Kanadzie, Stanach Zjednoczonych, Szwajcarii i Wielkiej Brytanii, a dotyczących omawianego okresu. Niemniej jednak książka jest warta polecenia historykom, politologom oraz wszystkim zainteresowanym dziejami II wojny światowej i nowym porządkiem świata ustanowionym po jej zakończeniu.